

Список використаних джерел

1. Зубро Т. П. Медіація як спосіб альтернативного врегулювання співір в Європейському просторі / Т. П. Зубро // Право. – 2014. – № 21. – С. 130 – 136.
2. Кузьменко С. Г. Медіація, або 5 років законодавчих ініціатив / С. Г. Кузьменко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Юриспруденція. – 2015. – № 15. – С. 30 – 32.
3. Петренко А. В. Медіація: досвід іноземних країн та України / А. В. Петренко // Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства. – 2013. – С. 219 – 221.
4. Поліщук М. Я. Моделі медіації: порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн / М. Я. Поліщук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Випуск 2. – С. 158 – 161.
5. Ясиновський І. Г. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах / І. Г. Ясиновський // Юридичний вісник. – 2014. – № 4 (33). – С. 94 – 98.

Марціясь І.І.

студентка II курсу

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри

теорії та історії держави і права ТНЕУ

Подковенко Т.О.

ЮСНАТУРАЛІЗМ ТА ЮРИДИЧНИЙ ПОЗИТИВІЗМ ЯК ОСНОВНІ ТИПИ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Істотне реформування вітчизняної правової системи після здобуття Україною державної незалежності супроводжується рецепцією низки принципів, інститутів, норм та конструкцій, які перебувають у тісному смисловому зв'язку з концепціями природного та позитивного права. У даний час відношення правників до юснатуралізму та позитивістської теорії права істотно змінюється. Вони не сприймаються як правові доктрини минулого, котрі мають виключно історико-теоретичне значення. Науковий інтерес до проблеми праворозуміння не тільки не зникає, а й істотно зростає. Питання праворозуміння належить до вічних уже тому, що людина на кожному з витків свого індивідуального та суспільного розвитку відкриває у праві нові якості, нові аспекти співвідношення його з іншими явищами та сферами життєдіяльності соціуму. Реалії суспільного життя активізують проблему подальшого формування та практичного втілення положень природно-правової концепції та концепції позитивного права шляхом аналізу та пошуку балансу між рівністю та справедливістю, свободою та її межами.

Праворозуміння є науковою категорією, яка відображає процес і результат цілеспрямованої інтелектуальної діяльності людини, що включає пізнання права, його сприйняття, а також ставлення до нього як до цілісного соціального явища. Слід зазначити, що розуміння права є

джерелом правової активності, а також внутрішнім регулятором поведінки людини, що робить дану правову категорію більш значущою. Більшість науковців схильні до ствердження про існування двох основних типів праворозуміння, а саме юридичного позитивізму та юснатуралізму.

Природно-правовий тип праворозуміння (юснатуралізм) є однією з найдавніших концепцій праворозуміння. Природне право розуміється як щось постійне та незмінне, уподібнене досконалим законам природи, таке ж довершене і розумне. Виникнення природно-правової ідеології обумовлене соціокультурними чинниками буття суспільства.

Юснатуралісти як прихильники природного права, протиставляючи природне право і позитивне право, розглядають закон (позитивне право) як щось несправжнє (несправжнє і в якості сутності і явища), а природне право трактують як єдине справжнє право (як нерозривна єдність сутності і явища справжнього права). Природне право для юснатуралістів – це не сутність позитивного права, а саме по собі діюче справжнє право. Звідси і характерне для юснатуралізму положення про правовий дуалізм – уявлення про два різних, але одночасно діючих типи права: природне право і позитивне право. Послідовні юснатуралісти, по суті справи, заперечують позитивне право на користь природного права, а суверенна національна держава (котра встановлює позитивне право) підміняється наддержавними інституціями.

Особливості концепцій відродженого природного права, незалежно від їх відмінностей, визначаються загальним для них методом осмислення, пояснення та оцінки правових явищ. Це знаходить свій прояв у понятійному розрізненні і критичному зіставленні права і закону, зокрема з позицій «природної» справедливості. Майже усі прихильники природно-правового типу мислення розкривають сутність права як невстановлену, неконвенціональну, безумовну, втілену в «природі» справедливість, як ідеальну, трансцендентальну, екзистенціальну істинність людських відносин. Справедливість як критерій оцінки закону і сутності права пов'язується з дозаконотворчими закономірностями, відношеннями та вимогами: надпозитивними принципами і нормами, виявленням формальної вимоги справедливості в одиничних відношеннях та ситуаціях трансцендентальної рефлексії розуму, що критично сприймає закон у мінливих соціально-історичних умовах [6, с. 95].

Сучасні науковці залежно від основного джерела формування природного права розрізняють такі доктрини: 1) неотомізм, що акцентує увагу на божественній сутності природного права; 2) неогегельянство виводить природне право з гармонії об'єктивного розуму і самої ідеї права; 3) неокантіанство виводить природне право з чистої ідеї; 4) феноменологічна доктрина обґрунтовує, що природне право виникає з правових цінностей; 5) екзистенціалістична обґрунтовує виникнення природного права із самого існування абстрактної людини; 6)

герменевтика характеризує виникнення природного права з історичного праворозуміння [5, с. 62].

Незважаючи на багатоманітність, концепції юснатуралізму (природного права) мають схожість в наступних моментах:

- 1) в межах даного типу праворозуміння розрізняють право і закон;
- 2) природне право розуміється як існуюче незалежно від держави, суспільства і свідомості людини (реіфіційована соціальна реальність);
- 3) відбувається ототожнення права і моралі (такі моральні цінності як справедливість, рівність, свобода складають основу природного права, визначають собою правотворчу та правозастосовну діяльність);
- 4) природне право як явище ідеальне і абсолютне не підвладне «псуванню».

Сучасне втілення ідей юснатуралізму прослідковується зокрема у діяльності та рішеннях Європейського суду з прав людини [4].

Сучасні концепції природного права містять практичні вимоги оновлення змісту юридичних норм відповідно до потреб суспільного розвитку. Відродження природного права – це пошуки універсальних понять, основною метою яких є керівний ідеал, а не конкретний припис, і цей ідеал реалізується у правотворчості та правозастосуванні.

В цілому юснатуралізму притаманні як гуманістичні цінності (концепція природних і невідчужуваних прав людини), так і недоліки (відсутність формалізованого принципу відмінності права від неправ, недооцінка ролі позитивного права, змішання права з мораллю, релігією, відсутність концепції правового закону, дуалізм одночасно діючих систем природного і позитивного права з безумовним підпорядкуванням держави та її позитивного права природному праву тощо).

Слабкою стороною природно-правового типу праворозуміння є те, що при такому підході до розуміння права (як абстрактних моральних цінностей) «применшуються» значення формально-юридичних властивостей, внаслідок чого втрачаються чіткі критерії розмежування та оцінки законного та протизаконного (у різних людей уявлення про справедливість може бути неоднаковою), тому таке праворозуміння більше пов'язане з правовою свідомістю, високим рівнем культури, системою стійких моральних цінностей.

Що стосується юридичного позитивізму, то тут погляд на право протилежний. Юридичний позитивізм зводить розуміння права у досить практичну площину, через просте описування, систематизацію норм права без аналізу причин їх виникнення, спрямованості на певні цінності і т.п. Практично зникає будь-який критерій оцінки такого права з позиції людини, її інтересів. Саме тому основною ознакою юридичного позитивізму є ототожнення права і позитивного права чи правопорядку в його трактуванні як чіткої системи усталених норм та історично сформованих владних інститутів. Тому об'єктами такого типу праворозуміння є тільки феномени, явища позитивного права, перш за все чинне законодавство, правовідносини та реальна практика

застосування права.

Легісти як прихильники юридичного позитивізму заперечують різного роду помилкові, «метафізичні» положення про сутність, об'єктивну природу, ідеї, цінності права. Право для легістів – це лише позитивне явище, а саме будь-яке офіційно-владне, примусово-обов'язкове явище нормативного характеру. Фактично ж сутністю права у легістів виявляється владна примусовість, оскільки саме за цією ознакою відрізняється право від неправа.

Юридичний позитивізм відокремлює закон як явище суспільного життя від його внутрішньої правової сутності. Прагне заперечити будь-які об'єктивні правові властивості, якості, внутрішні характеристики закону і лише трактує його як продукт волі законно-встановленої влади. Тому при такому праворозумінні основна властивість права зводиться до примусового характеру права, його владної сутності. Причому ця примусовість права трактується не як наслідок будь-яких об'єктивних властивостей і вимог права, а як основоположний правоутворюючий фактор, як силове першоджерело права.

Примусово-наказових уявлень про право дотримуються і неопозитивісти. Показовою в цьому відношенні є позиція автора «чистого вчення про право», австрійського юриста Г. Кельзена: «Право відрізняється від інших соціальних порядків тим, що це примусовий порядок. Його відмінна ознака – використання примусу» [2, с. 220]. На думку прихильників юридичного позитивізму, норма не може втратити свій правовий характер тільки через те, що з позицій «вищої справедливості» вона може бути кваліфікована як аморальна. Тут виражається сама суть позитивізму – заперечення необхідного зв'язку між правом і мораллю. У кінцевому рахунку, заперечення надпозитивних основ права веде до абсолютизації ролі держави і до утвердження її домінуючої ролі стосовно права. Саме держава з її силою, що примушує, з погляду юридичного позитивізму, і забезпечує реальність права, одночасно виступаючи творцем і єдиним його гарантом.

Юридичний позитивізм відокремлює закон як явище від його правової сутності, заперечує об'єктивні правові властивості, якості, характеристики закону, трактує його як продукт волі законно-встановленої влади. Тому специфіка права, неминуче зводиться при такому праворозумінні до примусового характеру права.

У другій половині ХХ ст. зміни у розвитку природничих та суспільних наук позначилися на філософському тлумаченні співвідношення права і закону, вплинувши й на розуміння предмета, цілей та завдань філософії права та в цілому юриспруденції. На цьому етапі юридичний позитивізм трансформується спочатку в юридичний неопозитивізм (вчення Г. Кельзена), а потім й юридичний постпозитивізм (концепція Х. Харта) [6, с. 91].

Однією з найвпливовіших у наш час концепцій позитивізму є його нова модернізована форма – нормативістська теорія права. Основні ідеї

цієї теорії були обґрунтовані Г. Кельзенем. На думку якого, право завжди являє собою відірвану від дійсності норму про те, що повинно бути. Єдність норм і цілісність системи забезпечує основна норма – всеохоплююча категорія пізнання, яка виводиться за допомогою людської свідомості і не має матеріального змісту. Система права має вигляд піраміди, де нижче основної норми розміщується конституція, яка впливає із основної норми. Ще нижче – закони і укази, і на найнижчому рівні – індивідуальні норми, що їх створюють суд та органи управління стосовно окремих правових ситуацій [2, с. 219].

Все ж таки істотною ознакою сучасного позитивізму залишається державний абсолютизм, тобто визнання єдиним джерелом права державної волі, хоча цей принцип пом'якшується у нео- і постпозитивізм рухом від «сили» через «повноваження» до «визнання» [6, с. 92-93].

Ще одна риса, що характеризує сучасну позитивістську теорію права, – рух в сторону інтеграції різноманітних напрямків, які зовсім недавно вважались ворожими. Головна причина цієї ворожнечі полягала, безперечно, у надмірній односторонності поглядів і підкреслено негативному відношенні до інших точок зору; при цьому було відсутнє достатнє розуміння інших підходів до розуміння права чи допускалось їх свідоме перекручування. Сьогодні погляди науковців поступово зближуються, чому, очевидно сприяє і та обставина, що багато нових досліджень в області філософії права сьогодні вже не можуть бути збережені в своєму початковому вигляді [1, с. 43].

Основною перевагою позитивного права можна визначити те, що воно, як важливий елемент суспільства в умовах цивілізації, являє собою чіткий та усталений нормативно-ціннісний регулятор. Адже право спрямоване на регулювання досить складних та мінливих відносин, що складаються в суспільстві. Причому цей регулятор, з одного боку, має нормативний характер, що виражається у тому, що право, яке складається з нормативних засобів і механізмів регулювання суспільних відносин, призначене для того, щоб ввести в життя людей начала єдиної впорядкованості, загальноновизнання; з іншого – ціннісний характер, адже право, вводячи в життя нормативні начала, тим самим дає оцінку життєвим явищам та процесам і тому є основою для того, щоб діяти за правом і визнавати ті чи інші вчинки людей як такі, що зроблені не за правом. Значимою та вагомою є і така властивість позитивного права, як його державна забезпеченість, тобто висока гарантованість дії права, можливість зробити реальним (в основному за допомогою державної влади, його примусової сили) порядок.

Разом з тим слід зазначити, що багато в чому зусиллями саме легістів (позитивістів) розроблені основні аспекти доктрини чинного права, питання законотворчості, тлумачення, систематизації і застосування права.

Не зважаючи на ряд суттєвих розбіжностей між юснатуралізмом та юридичним позитивізмом, все таки деякі дослідники знаходять між ними

ряд сполучних ланок [3, с. 314-315]. Сьогодні мова йде про актину взаємодію та взаємовплив двох основних типів праворозуміння в аспекті їх зближення та пом'якшення їх протистояння. Сучасною правовою доктриною визначається необхідність збереження та поглиблення плюралізму праворозуміння, розширення тих концептуальних підходів до розуміння права, які дають можливість максимально розкрити різні грані такого складного явища суспільного буття як право.

Список використаних джерел

1. Ковтонюк А. Юридичний позитивізм: історія та сучасність / А. Ковтонюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2007. – Випуск 74-76. – С. 40 – 43.
2. Кузнецов В. І. Філософія права. Історія та сучасність: навчальний посібник / В.І. Ковтонюк. – К.: СтилоС; Фоліант, 2003. – 382 с.
3. Рабінович С. П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні / С. П. Рабінович. – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 576 с.
4. Рабінович С. П. Юснатуралістична аргументація в рішеннях Європейського суду з прав людини / С.П. Рабінович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.c50.com.ua/article/rabinovych-s-yusnaturalistychna-argumentatsiya-v-rishennyakh-yevropeiskogo-sudu-z-prav-lyudy>.
5. Теорія держави і права: навч. посіб. / А. Ю. Олійник, С. Д. Гусарев, О.Л.Слюсаренко. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 176 с.
6. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г.Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г.Данильяна. – Х.: Право, 2009. – 208 с.

Миц П.І.

студент III курсу

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри

теорії та історії держави і права ТНЕУ

Кравчук В. М.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ГРОМАДСЬКІСТЬ»

Термін «громадськість» надзвичайно часто застосовується у науковому обігу, проте у юридичній літературі досі відсутній комплексний підхід щодо його розуміння. Однак ґрунтовне визначення сутності і змісту цього поняття, на наш погляд, має надзвичайно важливий характер. Адже про можливість громадськості впливати на діяльність органів влади та розвиток держави в цілому, про залучення громадськості мова йде у понад 20 нормативних актах.

Аналіз змісту поняття «громадськість» саме в юридичному ракурсі є перспективним напрямом досліджень, оскільки доволі небагато науковців займались його вивченням. Найбільш глибоко опрацювали